

ผลงานรางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 5 ประจำปี 2546

ประเภทชุมชน (ชุมชน ชุมชนเมือง เครือข่ายชุมชน)

ชุมชนบ้านท่าพรุ-บ้านอ่าวท่าเลน

ประชาคมปกป้องชายฝั่งกระบี่

ชุมชนชาวใต้ที่ประสบความสำเร็จในการต่อสู้กับกลุ่มอิทธิพล นายทุนอวนรุน อวนลาก ที่รุกรานทรัพยากรทางทะเลอย่างผิดวิธีและเกินความจำเป็น สามารถใช้กลไกประชาคมบริหารจัดการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพและเพิ่มมูลค่าทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยวิสัยทัศน์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ให้ผลตอบแทนกลับคืนสู่ชุมชน

ทรัพยากรชายฝั่งทะเลบ้านท่าพรุ

จังหวัดกระบี่ได้ชื่อว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลที่สวยงามน่าประทับใจแห่งหนึ่ง ธรรมชาติบริบูรณ์ตั้งแต่หาดทรายขาว น้ำทะเลใส เหล่าหมู่เกาะน้อยใหญ่กระจัดกระจายอยู่ในท้องทะเล แต่ความงามของธรรมชาติกลับเป็นแรงดึงดูดมหันตภัยจากผู้หวังเข้ามาครอบครองและแสวงหาผลประโยชน์ ความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติถูกตีค่าเป็นตัวเงินจากผู้ละโมภที่

ไม่รู้อึ้งและไม่คำนึงถึงอนาคต กระแสโลกาภิวัตน์แบบวัตถุนิยม ภิโภภเหมือนพายุ กระหน้าเข้าทำลายวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนชายฝั่งทะเล

คงจะดี ถ้าไม่มีสิ่งแปลกปลอมมาทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไป.

ชุมชนบ้านท่าพรุ และบ้านอ่าวท่าเลน เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลเขาทอง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ชาวบ้านส่วนใหญ่ย้ายมาจากพื้นที่ใกล้เคียง เช่น อำเภอ ปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดสตูล อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ พื้นที่พรุในอดีตกว้างประมาณ 80 เมตร กั้นหมู่บ้านท่าพรุกับพื้นที่อื่นเอาไว้ ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบอยู่ติดทะเล มีภูเขาหินปูนในทะเล ส่วนพื้นที่ป่าไม้ซึ่งจำนวนถึง 2,000 ไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่สัมปทานไม้เพื่อเผาทำถ่าน

วิถีชีวิตชาวบ้านผูกพันเชื่อมโยงกับทะเล โดยเฉพาะชาวบ้านที่เป็นชาวประมง แต่เดิมชาวบ้านทำประมงแบบพื้นบ้านเพื่อการบริโภคในครัวเรือน เหลือจึงเอาไว้ขาย เมื่อกระแสวัตถุนิยมเข้ามา ชีวิตที่เรียบง่ายก็เปลี่ยนไป ความต้องการรายได้มีมากขึ้น จากการทำประมงพื้นบ้านก็หันไปใช้เครื่องมือประเภทอวนลากเพื่อเพิ่มปริมาณการจับสัตว์น้ำ รายได้เพิ่มขึ้นอย่างที่ต้องการแต่ต้องแลกกับทรัพยากรสัตว์น้ำที่สูญเสียไปอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในบริเวณนี้ยังดึงดูดให้นายทุนจากถิ่นใกล้เคียงดาหน้าพาเรือติดอวนรุน อวนลาก เข้ามาตัดดวงทรัพยากรอย่างไม่หยุดยั้ง และยังคืบคลานไปทำกำไรเพิ่มจากทรัพยากรป่าในบริเวณชุมชน

ปรับกระบวนยุทธ์ เพื่อสยบปัญหา

การถูกรุกรานด้วยแรงบริโภคนิยมอย่างไร้ขีดจำกัด ทั้งจากผู้คนในชุมชนและกลุ่มคนภายนอก ส่งผลให้จำนวนสัตว์ลดจำนวนลงอย่างน่าใจหาย ชาวประมงที่ยังยึดการทำมาหากินแบบเดิมต้องต้องออกไปไกลฝั่ง เสี่ยงอันตรายมากขึ้น และหมายถึงค่าใช้จ่ายด้านเชื้อเพลิงที่เพิ่มขึ้นกว่าเดิม ในขณะที่ตลาดกลับแคบลง เพราะถูกยึดกุมด้วยกลุ่มนายทุนที่ทุนสูงกว่าจากการทำประมงด้วยระบบอวนรุน อวนลาก

จะจัดการอย่างไรกับวิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้น?

สมชาย เหล่าสกุล กำนันตำบลเขาทอง ผู้นำชุมชนไม่อาจนิ่งดูตายกับปัญหาที่เกิดขึ้น เขานำปัญหาหารือกับผู้นำคนอื่นๆ เพื่อหาทางออก และทางออกนั้นต้องเป็นวิธีที่นุ่มนวลเพื่อให้ปัญหาคลี่คลายไปในทางที่ดี

ทางออกจึงเริ่มต้นจากการชี้ให้เห็นถึงผลกระทบ...

“ช่วงแรก เราให้ความรู้เรื่องการประมงเชิงทำลาย คือการใช้ อวนรุน อวนลาก มีตัวอย่างให้ดูว่าอวนรุนจับปลาได้มา 20 กิโล ต้องทิ้งอีก 80 กิโล เพราะไม่มีเครื่องเก็บให้สด เรายก ความเสียหายนี้ประเมินมูลค่า ขอเพียงแต่เราไม่สร้างความสูญเสีย ธรรมชาติก็จะฟื้นตัว ชาวบ้านเองก็เริ่มตระหนักว่าทรัพยากรส่วนนี้หายไป ในขณะที่จำนวนประชากรในพื้นที่เพิ่มขึ้น” กำนันสมชาย เหล่าสกุล กล่าวถึงการเริ่มต้นจัดการกับปัญหา

ผลของการให้ความรู้ ทำให้ชุมชนเริ่มตระหนักถึงความสูญเสีย ชาวบ้านส่วนหนึ่งเลิกใช้อวนรุน อวนลาก แต่ก็ยังมีชาวบ้านอีกส่วนที่เพิกเฉย แกนนำชุมชนต้องใช้มาตรการปรามด้วยการคาดโทษว่า ถ้าใครกระทำความผิดอีก ก็จำเป็นจะต้องดำเนินคดี

ความเด็ดขาดนี้มีผลไปถึงกลุ่มอิทธิพลนายทุนที่ทำอวนรุน อวนลากหลายกลุ่ม ทำให้แกนนำเผชิญกับความรุนแรงถึงขั้นยิงต่อสู้กันระหว่างการลาดตระเวนตรวจจับเรืออวนลาก อวนรุน และการเปื้อปลา แกนนำพยายามพึ่งอำนาจรัฐ แต่ก็ไม่สามารถจัดการอย่างไ้ได้ เพราะผลประโยชน์จำนวนมหาศาลเป็นเหมือนขนมหวานที่หลายคนต้องการชิม

เมื่อพึ่งระบบราชการไม่ได้ ชาวบ้านจึงตัดสินใจพึ่งพาตัวเอง ในปี พ.ศ. 2538-2539 มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพประมงขึ้นมาเพื่อช่วยกันแก้ไข้ปัญหา โดยให้ชาวบ้านช่วยกันสอดส่องดูแล เมื่อพบเห็นเรืออวนรุน อวนลากให้แจ้งเบาะแสไปทางกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งจะออกไปตรวจจับเอง

ในการทำงานจะต้องแก้ปัญหาและใช้เทคนิคหลายอย่าง เมื่อก่อนชาวบ้านใช้วิทยุแจ้งข่าวกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จะถูกฝ่ายเรืออวนรุน อวนลาก ดักฟังคลื่นวิทยุ ต้องเปลี่ยนมาใช้มือถือแทน หรือบางครั้งกำนันถูกแอบเฝ้าสังเกตดูจากฝ่ายกระทำผิด

เมื่อเห็นว่ามีเรือออกก็จะแจ้งไปทางเรืออวนรุน อวนลากให้หนีไปก่อนจะถูกจับ กำนันต้องแสร้งแต่งตัวเหมือนอยู่กับบ้านไม่ออกไปไหน แล้วหลบออกไปทางหลังบ้าน

ด้วยการใช้เทคนิคการจัดการที่เท่าทันกับปัญหา มีการจับเรืออวนรุน อวนลากได้จำนวนมากคืนหนึ่งประมาณ 19 ลำ กำนันเป็นผู้เขียนสำนวนคดีเองทั้งหมด ตั้งข้อหาและส่งต่อไปให้ศาลเพื่อพิจารณาคดี ปฏิบัติการที่เข้มแข็งเช่นนี้ทำให้กลุ่มเริ่มเข้มแข็ง และจัดการปัญหาเรืออวนรุน อวนลากได้สำเร็จ

ระบอบประชาคม บริหารอย่างทั่วถึง

การจะแก้ปัญหาชุมชนให้ประสบความสำเร็จนั้น จำเป็นจะต้องมีระบบการบริหารจัดการที่ทั่วถึง ชุมชนบ้านท่าพรุ มีกลไกการทำงาน ที่เข้าถึงปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เริ่มจากการก่อตั้งกลุ่มอาชีพต่างๆ ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มประมง กลุ่มสวนยางพารา กลุ่มสวนปาล์ม กลุ่มผู้ค้าปลีก แต่ละกลุ่มจะเลือกคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อดูแลปัญหาของตน แล้วนำเข้าสู่ที่ประชุมในคณะกรรมการบริหารกลุ่ม เพื่อหาสาเหตุและค้นหาวิธีการแก้ไขให้ตรงจุด

ปัญหาที่สะท้อนจากแต่ละกลุ่มอาชีพ จะได้รับการหยิบยกขึ้นไปหารือกันในเวทีประชาคมหมู่บ้าน ซึ่งมีตัวแทนจากแต่ละกลุ่มอาชีพร่วมเป็นคณะกรรมการ เพื่อรับทราบปัญหาและข้อเสนอในการแก้ไขปัญหา ตัวแทนจากแต่ละประชาคมหมู่บ้านจะเป็นคณะกรรมการในประชาคมตำบล ในการนำปัญหาและข้อคิดเห็นจากชาวบ้านมาปรึกษาและดำเนินงานต่อไป

ด้วยระบบการบริหารจัดการเช่นนี้ ทำให้การทำงานของชุมชนมีประสิทธิภาพและรวดเร็ว จัดการกับปัญหาได้อย่างทั่วถึง

แต่ท้องทะเลกว้างใหญ่เพียงนั้น ทำอย่างไรถึงจะดูแลทั่วถึงทุกซอกทุกมุม? ฟันฟูทรัพยากร

การจัดการปราบปรามอวนรุน อวนลากประสบความสำเร็จแล้ว งานต่อไป คือการฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำ เพิ่มแหล่งเพาะพันธุ์ของสัตว์น้ำโดยจัดทำปะการังเทียม และปล่อยสัตว์น้ำ เช่น กุ้งกุลาดำ กุ้งแชบ๊วย กุ้งกะพง ในป่าชายเลน เพื่อเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของสัตว์น้ำที่จะไปสู่ท้องทะเลต่อไป

การฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำเริ่มขึ้นอย่างเป็นระบบ คราวนี้ก็เหลือแต่การสอดส่องดูแล...

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นทางออกที่ดูเหมือนจะเหมาะสม เนื่องจากกระแสการท่องเที่ยวกำลังรุกคืบเข้ามาหาชุมชน ถ้าไม่เตรียมรับมือให้ดีก็อาจเกิดผลกระทบทางสังคมได้นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังช่วยเสริมรายได้ให้กับชุมชนซึ่งทำหน้าที่มีคชุเทศก์พาชมความงามของธรรมชาติโดยรอบ และยังเป็นกลไกใช้สอดส่องดูแลรักษาท้องทะเลได้ไปในคราวเดียวกัน

เส้นทางสองสายมาบรรจบลงตัวกันได้พอดี...

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ต้องมีวิธีจัดการอย่างมีระบบ เริ่มแรก ชุมชนต้องมีการบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรม มีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนจากบ้านท่าพรุและบ้านอ่าวท่าเลน จำนวน 16 คน และแม้จะมีพื้นที่ที่ได้รับอนุญาตจากภาครัฐให้จัดทำป่าชุมชนจำนวน 500 ไร่ แต่ในทางปฏิบัติจริง ทั้งสองชุมชนก็ดูแลพื้นที่ทั้งหมด 2,000 ไร่ โดยบ้านท่าพรุดูแลป่าชายเลนด้านใน ขณะที่บ้านอ่าวท่าเลนทำหน้าที่พิทักษ์ป่าเลนชั้นนอก และเนื่องจากพื้นที่ในบริเวณดังกล่าวเป็นที่ราบติดทะเลและกลางทะเลเล็กมีภูเขาหินปูนที่หลากหลายด้วยพรรณไม้ต่างๆ เช่น ตะเคียนหิน ตะเคียนทราย ประง ไม้ไหล ตะเคียนสามพอน เตยหิน กล้วยไม้เลื้อยกระบี่ รองเท้านารีเหลืองกระบี่ ฯลฯ นอกจากนี้ท้องทะเลที่งดงามแล้ว ยังมีความหลากหลายของระบบนิเวศซึ่งถือเป็นจุดเด่น เพราะบนภูเขาหินปูนนั้นเป็นป่าดิบชื้น ส่วนป่าชายเลนนั้นก็หลากหลายด้วยพันธุ์ไม้ต่างๆ เช่น โกงกาง ใบใหญ่ โกงกางใบเล็ก ถั่วขาว ประททะเล ตะบูนดำ ตะบูนขาว ฯลฯ สัตว์ป่าก็มีทั้งสัตว์บกและสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ไปจนถึงสัตว์น้ำ เช่น ค่างหัวหอม ลิงแสม ตัวนึ่ง นกบินหลาแดง(กางเขนแดง) นกกรงหัวจุก งูจงอาง นกกินปลา ตะกวดป่าชายเลน กบภูเขา และทรัพยากรสัตว์น้ำชายฝั่ง เช่น หอยชักตีน กุ้งชนิดต่าง ๆ

คณะกรรมการป่าชุมชนออกกฎระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ห้ามทำการประมงผิดกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นการระเบิดปลา เบื่อปลา อวนรุน กระทุ้งน้ำ ห้ามตัดไม้และจับสัตว์ป่า ผู้มีสิทธิใช้ประโยชน์ต้องมีภูมิลำเนาในพื้นที่ ถ้าเป็นบุคคลภายนอกจะต้องผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการป่า

ชุมชน และเสียค่าตอบแทนการเข้าไปใช้ประโยชน์ตามข้อบังคับที่กำหนดไว้

“เราดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ก็เพื่อให้ธรรมชาติกลับมาตอบสนองชุมชน อย่างทรัพยากรที่มันพังพินาศไปแล้ว พอฟื้นฟูสภาพคืนมา มันก็เพิ่มมูลค่า ยิ่งมีการจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ก็ทำให้ชุมชนมีรายได้ แล้วก็ยังมีผลให้ชาวบ้านเกิดความหวงแหนทรัพยากร” กำนันสมชาย เหล่าทอง บอกถึงความสำเร็จที่เสมือนโชคสองชั้น